

תוספת שבת מהרב מ' רפאל ז"ל נכד הב"ח והרב חלקת מחוקק. [ועוד
חבר ס' והוא הגהות על פי או"ח ויו"ד ומה שיש בס' תוספ' דברים מועילים
ומה שיש דברים קשים בתוספ' שבת תיקן שם ע"י בן המחבר, תקס"ה].

העורך

הערות נוספות ל"שם הגדולים" *

מערכת גדולים

רבינו אשר בן רבינו יחיאל: וכן תראה מפ' הראש לסדר
זרעים וטהרות שקיצר פי' רבינו שמשון... [ראה תשובות חות יאיר, סי' קנט].
רבינו בחיי בר אשר מסר קס"ה: רבינו בחיי כתב בסוף פ'
חקת [וכן בפ' ואתחנן].

מהר"ר גדליה חיון. [וראה בשו"ת מהרשד"ם חאו"ח סי' לג
מוזכיר החכם השלם ר' גדליהו בן חיון ע"ש שמאריך בשבחיו, והוא הרבה קדום
לוה].

רבינו וידאל די טולושא: דנח נפשיה דרב המגיד קודם הר"ן
ע"ש. [וראה באבקת רוכל, סי' רי"ז דשניהם היו בזמן אחד ע"ש].
[ר' יואל פינקארלי, אביו של רבו של הג' הק' המקובל מהר"ר
עמנואל חי ריקי זצ"ל].

רבינו יוסף טוב עלם. [וראה מרדכי סנהדרין סי' תשכ"ב תשו'
ממנו].

הרב מהר"ר יחיאל טראביטו... חיבר שו"ת וראיתים כ"י.
[ראה ברבעון האנגלי לשנת 1897 צד 257 והלאה].

רבינו יצחק בן אבא מארי... ולפ"ז היה בזמן הרמב"ם ויותר
גדול בשנים. [בעיטור אות זמן מביא את הרמב"ם והוא מפ' המשניות פ"ו
דשבועות מ"ה ופי' המשניות הלא חבר הרמב"ם בימי שחרותו].
הרי"ף... [וראה על אודות צדקתו ספור יפה בשיטה מקובצת לבבא
קמא צב, ב].

[האלוף ר' מרדכי אשכנזי מבני חבורה של הש"ך. הביאו
בש"ך ליו"ד סי' ס"ה סק"ד].

מהר"ם מטאלון. [ראה שו"ת מהרשד"ם חחו"מ סי' מ' שמאריך
מאוד בשבחיו ע"ש, שהיה לו ריב עם מהר"י אדרי ע"ש].

מהר"ר נתן גוטה. [במבוא שערים לשערי דורא סי' פ"א כתב
בעצמו: וכבר הארכתי בספר אשר חברתי על רש"י עה"ת וקראתי שמו אמרי
שפר ע"ש].

הר"ר נתן בן הר"ר מאיר. [ראה מאירי לביצה כ"ה ד"ה
לאפוקי].

*) הערות ומלואים אלה לשם הגדולים ולכנסת ישראל, נרשמו בידי הרב י. ל.
הכהן מימון בזמנים שונים בשולי הגליונות של שה"ג ושל כנסת ישראל (לרש"י סין) אשר
בספריית הרב מימון. נעתקו משם והיבאו לדפיס ע"י ס. פלאי.

רבינו נתן בעל הערוך... והיה שנת ה' אלפים תשצ"ח. [ראה
בהקדמה לס' התשבי מה שטעה במספר השנים ע"ש].

רבינו עזריאל... [וברבנו בחיי פ' שלח מוזכר פירושו לשיר השירים].
הרשב"א... ולא זכר דהתשובות המיוחסות הם תורת הרשב"א.
[בתשובה לר"ג שפירא דבשו"ת הב"ח החדשות חולק ע"ז ע"ש]. ושמעתי כי בארץ
המערב נמצא ס' הבתים. [ראה שער המלך ה' חמץ ומצה פ"ו ה"ח תשובה מספר
הבתים כ"י]. בתשובות הרשב"א סימן תרפ"ט כתב שמעתי מאחד מגדולי הרבנים
שהעיד משם הרב ר' מאיר מרוטנבורק וכו'. [ובתשובות הרשב"א נכנסו הרבה
תשובות ממהר"ם ב"ר ברוך, ראה שם ח"א סי' תתלא, תתלג, תתמג, תתנ, תתנא
ועוד].

רבינו שלמה בן אברהם ממונפלייר. [עין מבוא לספר
האשכול סי' ב הערה ב].

מוהר"ר שלמה חודארה. [ראה שו"ת מהרי"ט אהע"ז סי' י].
רש"י. [ראה של"ה מס' שבועות קכ"ד מ"ש על ערכו של חבור רש"י
ע"ש].

רבינו שמואל הנגיד... הרמב"ן בחידושו זמנין דמייתי מחידושו.
[וגם הרשב"א לכתובות].

מערכת ספרים

חדושי הלכות על רוב התלמוד (מהרש"א). [ראה שו"ת
השיב משה סי' קה, מה שהיתה לו קבלה בדבר "ויש ליישב" שבמהרש"א ע"ש].
ס' חסידים... וחיבר ס' הכבוד וכמדומה לי שבס' החסידים מוזכרו.
[ראה סי' קצו, שכא, תמט, תסא, תסב, תקפו, תתו ע"ש].
טורי אבן... והיו לו הרבה חבורים על הש"ס. [בשאגת אריה מביא
כ"פ ספרו כללי התורה והמצות ובטורי אבן למגילה י' מביא ס' חובת קרקע ע"ש].
טורי זהב. [ראה דבר נפלא בפחד יצחק ערך כל שמביא בשם הרמ"ז
שבמחלוקת בין הט"ז והש"ך יש לסמוך על הט"ז ע"ש].
מאירת עינים. [ראה בהקדמתו לחו"מ ובסמ"ע לחו"מ סי' קצד סק"א
מביא הסמ"ע ליור"ד ע"ש].

מגדל עז... ומהרש"ל השיג עליו בקמא. [פ"ח, סי' ט].
מגיד משרים. [כשמזכיר "שלמה ידידי" וכו' כוונתו לר"ש אלקביץ].
משפט שלום חיבור דינים הביאו הרדב"ז. [ח"ג סי' תקס"ז].
ס' הפרדס חיברו רבינו אשר... וכתוב שם ספר הפרדס
גימט' אשר בר חיים נביו. [מובא בברכי יוסף לאו"ח כמ"פ].

מערכת גדולים, בשולי "כנסת ישראל"

הר"ר אהרן ב"ר אברלי ווירמש. [ראה תולדותיו באוצר
הספרות שנה א' במאמר "נר למאור"].

הר"ר אהרן שמעון בהרב ר' בנימין שאפירה. [ראה
עליו בשו"ת עבודת הגרשוני סי' נ"ט].

רבינו אלחנן בן רבינו יצחק הזקן. ובתוס' ברכות ס. ב
ד"ה אשר קדשנו, נאמר וכן רבינו אלחנן בסדר "תקון תפלה" שלו כתב כן.

[במרדכי ריש ה' תפילין מביא סדר תקון תפילין מר' אלחנן. גם מה שמביאים בתוס' ברכות הוא ג"כ מה' תפילין. וע"כ נראה שזה היה ספר בענין תפילין].
הר"ר אליהו ב"ר מנחם הזקן. [עיין נחל אשכול לס' האשכול ח"א צד ג' הערה ח].

הר"ר אליהו מנחם ב"ר אבא מרי חלפן דילמידגו.
[ראה תשובה בדבר למוד תורה לגוי נדפסת ברבעון האנגלי לשנת 1897 צד 203 ע"ש חתימה משנת ש"ה].
הר"ר אליהו ב"ר משה ליאנץ. [ראה בהפסגה קובץ ח' צד 57].

הר"ר אליהו בהר"ר אלקנה קפסאלי. [ראה באבקת רוכל סי' ס"ג הביאו הרחיד"א בש"ג ושם נזכר בן מו"ה אליקום ע"ש. וראה ברבעון הצרפתי חוברת 107 צד 125].

מהר"ר אליהו מזרחי. באורו על רש"י. [עיין נחל אשכול לס' האשכול ח"ב צד קו אות ח' שכתב דפי' המזרחי עה"ת חבר בילדותו ולכן יש בו הרבה שגיאות].

הר"ר אלישע ב"ר גבריאל גאליקו. [לר' אלישע היה בן גדול בתורה ושמו ר' גבריאל גאליקו. ראה שו"ת מהרי"ט א' אבן-העזר סי' ג' שמרבה בשבחו ע"ש].

הר"ר אפרים ב"ר שמשון בסוף האלף התמשי. [וראה ברבעון הצרפתי, חוברת 123 צד 123].

הגאון רבינו ברזילאי. [עיין מבוא לס' העתים הערה א'].
הר"ר דוד (הבבלי) בן מרואן אל מקמץ. [ראה עליו באוצר הספרות שנה ב' מצד 187 והלאה].

ר' ^{המחבר}דוד בונפיד תלמיד הרמב"ן. [כ"כ גם המהרי"ט בתשובותיו ח"א סי' קטו ע"ש].

הר"ר דוד ב"ר שמואל הלוי בעל הט"ז. [בעיני כל חי מהרב החבי"ף ברכות יט, א' מביא דבר צחות מהרב ט"ז]. שם: היה אב"ד בק"ק אוסטרא ואח"כ בלעמבערג והגליל. [ראה תשובות הב"ח סי' צ"ד שהיה רב בפוטליטש ע"ש].

ר' דוד בעל ס' "תהלה לדוד". [על ר' דוד זה ראה ברבעון הצרפתי חוברת 47 צד 118 והלאה].

הר"ר דן אשכנזי (המאה הא' לאלף הששי). [ראה ברבעון הצרפתי חוברת 72 צד 287 וראה שם חוב' 74 צד 318].

רב האי גאון. [בתשוב' מהר"מ מינץ סי' יא כתב ששמע דתרי רב האי גאון היו ע"ש ובאמת היה גם רב האי בן דוד].

הר"ר חיים ב"ר יצחק כץ מגדולי פראג שנהרג בעלילה בשנת ר"ע. [במהר"מ שיף לגטין ג"ט מזכיר מה שהספיד לר' חיים כץ שנת שצ"ה ע"ש וצ"ע מי הוא].

הר"ר חיים ב"ר משה נ' עטר. [מהר"י בן דוד ב"דברי אמת" שלו חלק הדרושים דרוש ששי הספידו ע"ש שנראה שנפטר בשנת תק"ד].

הר"ר יהודה אריה ב"ר יצחק די מודינה. [בשו"ת מהרי"ט לחו"מ סי' מ"ז כותב בתו"ד: וביררו להם לדיין החכם השלם בנן של

דב ברילינג: יעד ארבע הארצות והתערבותו בענין בתי הכנסת בברסלאו במאה הי"ז קו

קדושים גדול בישראל שמו ר' יהודה די מודינא נר"ו ע"ש. ואולי הוא זה].
הבי יהונתן ב"ר דוד הכהן מלוניל. [עיין מבוא לס'
האשכול סוף סי' ג].

הר"ר יוסף בן נחמיה אש. באוצרות חיים נמצא פי' משלי ממנו
נכתב שנת של"ג. [בספר השנתי של פפד"מ שנת תרע"ב ותרע"ג גדפס ממנו פי'
על ירמיהו].

הר"ר יוסף פירמון הראשון. [ראה תשובה נפלאה אליו
במהרשד"ם חיו"ד סי' רכ].

רבינו יוסף בן פלט או פלאה. [עיין אודותיו במבוא לס'
האשכול סי' ג].

רבינו יוסף בהר"ר אפרים קארו. [ראה תשובת מהרשד"ם
סימן כ"א שר' יוסף היה חתנו ונפטר בחיי חותנו ע"ש].

רבינו יוסף ב"ר שמעון קרא. [פירושו לשופטים גדפס בספר
השנתי של פפד"מ שנת תרס"ז, לספר שמואל בשנת תר"ע ותרע"א ולמלכים שם
שנה יג].

הר"ר יחיאל בהר"ר עזריאל טראבוטי. [ראה רשימה
קצרה ברבעון האנגלי לשנת 1897 צד 257].

הר"ר יחיאל מפיזא. [ראה ברבעון הצרפתי חוברת 51 צד 83—110,
חוברת 52, צד 320 ואילך].

דון יצחק ב"ר דון יהודה אברבנאל. [ראה בבס"פ משנה
ה ברכות פ"ג ה"ח שר"י אברבנאל היה לומד בשיבת הרב מהר"י אבוהב ושהר"י
פאסי הגיד לפניהם חד"ת ע"ש, ופלא שלא הזכירו זאת כותבי תולדותיהם].

רבינו יצחק ב"ר יוסף מקורבייל. [ראה ספר השנתי של
פפד"מ תרע"ב צד 490 ושם בראש הספר פסקי הר"י מקורביל מכ"י].

רבינו מנחם מוורשא. [עיין נחל האשכול לס' האשכול ח"א צד
ז' הערה ח' שהוא אבי ר' אליהו הזקן].

דב ברילינג

ועד ארבע הארצות והתערבותו בענין בתי הכנסת בברסלאו במאה הי"ז *

א

עם גירוש היהודים מברסלאו בשנת 1453 תוזרמו כל בתי הכנסת שבהם
התפללו היהודים בימי הבינים¹. ומאז בקרו היהודים עד סוף המאה הי"ז בברסלאו

* המאמר מבוסס כולו על חומר ארכיוני מהארכיון העירוני בברסלאו. כל תעודה
שמקומה אינו מצוין בהערות, נמצאת בארכיון הנ"ל.

1 על בתי הכנסת של יהודי ברסלאו בימי הביניים ראה: M. Brann: Geschi-
chte der Juden in Schlesien, חוב. 1 (ברסלאו, 1896), 31/2.

רק כאורחים בימי הירידים ובזמנים מוגבלים.² וכמו ביתר ערי הירידים שבהן לא היו קיימות קהילות וגם אין בתי כנסת קבועים, נערכו התפילות לפי "מנהג קבוע"³ בימי הירידים גם בברסלאו בתוך חדרי החדרים שהיו מושכרים ליהודים לימי שהותם בברסלאו בלי לעורר תשומת לב מיוחדת בעיני הנוצרים.⁴ בתי הכנסת הארעיים האלה, שהיו מוסדות קבועים של הירידים, עמדו עם יתר ענייני השוקים והירידים—פרנסי, דייני ירידים, המסעדות בירידים—תחת סמכותם של פרנסי הועדים של מדינות מוצאם של היהודים מבקרי הירידים.⁵ הפקוח על ענייני הירידים בברסלאו היה בידי ועדי יהודי פולין שהיו את רוב מבקרי הירידים.⁶ ובזמן מאוחר גם בידי ועדי מדינות ביהם ומערין. על המוסדות האלה היה לדאג לא רק לארגון העניינים המשפטיים והדתיים הקשורים עם הירידים אלא גם לעמוד לימין מבקרי הירידים במקרה של פגיעה בזכויותיהם בירידים. על הזכויות האלה נמנתה בעיני היהודים גם הזכות הבלתי-כתובה של עריכת תפילות בתוך חדרי מגוריהם בימי הירידים. בברסלאו נעשה בסוף המאה הי"ז הגסיון לבטל את הזכות החשובה הזאת, ואז היו ועדי יהודי פולין מוכרחים להתערב ולהגן על הזכות הזאת. כנגדם עמדו אז במערכה על זכויות היהודים שלשה הגורמים שקבעו את המדיניות לגבי היהודים בברסלאו בזמן ההוא: הקיסר, העיריה והכנסיה.⁷ השלטונות הקיסריים—האובר-אמט והנהלת המכס שהיו מעוניינים בהגדלת ההכנסות של האוצר הקיסרי—ראו ביהודים גורם כלכלי חשוב⁸ והת-יחסו אליו במתינות. הם השתדלו למנוע החרפת הסכסוכים עם היהודים שהיו

2 עיין: The Journal of B. Brillig: Jews in Breslau in the 16th century
Jewish Studies שנה 3 (1952) ח"ב. 3, 119—126.

3 מהר"ם מליובלין (1558—1616) מתאר בשו"ת סי' פד את בתי הכנסת של הירידים:
"שמונה קביע הוא שבכל יריד קיבעים מקום לבית הכנסת להתפלל בחיכו בכל יום".
השנה ב"צ כ"ז: לקורות היהודים ברוסיה פולין גליטא (ברלין 1899), 34 מס. 13, והיילפרין,
פנקס יעד ארבע ארצות דף 25 (שנה שס"ח).

4 בשנת 1692 מזכירים פרנסי היהודים ש"מימים בלתי נזכרים" נהגו היהודים לעריך
תפילתיהם בברסלאו בלי הפרעת (Boe A 73, דף 296 ב).

5 עיין ב. ברילינג: Die Handelsbeziehungen der mährischen Judenschaft,
Zeitschrift Für die Geschichte d. Juden in der CSR (=ZGJT), ב:
שנה 2 (1931—1932) 3 ואילך; היילפרין, דער ועד דר"א אין זיינע באציונגען מיט אויסלאנד,
ב: היסטארישע שריפטען פון יו"א (וילנא, 1937), 69—71; דב וינרב, מחקרים בתולדות
הכלכלה והחברה של יהודי פולין (ירושלים 1939), 35.

6 ראה את הרשימות של מבקרי הירידים בברסלאו 1651—1738 שפירסמתי ב:
Mitteilungen der Gesellschaft für jüd. Familien Forschung (ברלין) חוב. 39 (1935)
678—684, וחוב. 40 (1936), 711—713. (בשנת 1685 היו 53,4% של מבקרי הירידים
בברסלאו יהודי פולין).

7 על היחס של השלטונות בשליזיה בתקופה הזאת אל היהודים עיין: J. Rabia:
Beitraege zur Rechts- u. Wirtschaftsgeschichte der Juden in Schlesien in 18
Jahrhundert. ח"ב. 1 (ברסלאו 1932), 3 והלאה.

8 עיין את הציטאט המפירסם של הפסיקאל הראשי פראנץ כי בידי היהודים נמצא
2/3 של המסחר עם פולין (משנת 1694) Boe A 73, 434 ב, וראה מאמרי: Die